

DÜZENSİZ GÖÇMENLERDE SOSYO-KÜLTÜREL ENTEGRASYON: ANKARA'DA YAŞAYAN AFGAN-ÖZBEK TÜRKLER

Abdülkadir YELER*

ÖZ

Araştırmanın amacı Türkiye'ye düzensiz ya da yaysın bir ifadeyle yasa dışı yollarla göç etmiş bireylerin ve grupların sosyo-kültürel bakımdan entegrasyon düzeylerini, entegrasyon alanlarını ve bunları belirleyen faktörleri araştırmaktır. Araştırmanın örneklemi, Afganistan'dan Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş yapmış olan ve Ankara'da ikamet edip, çalışan 15 Özbek Türktür. Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veriler, görüşme, doğrudan gözlem ve katılımcı gözlem teknikleri ile toplanmıştır. Görüşmede yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ülkemizde yaşayan düzenli ve yasal göçmenlere kıyasla, Özbek grubun hâkim toplumun sosyal hayatından izole edilmiş bir yaşama, adeta kültürel gettolarına sıkıştıkları tespit edilmiştir. Yine Özbek Türklerin izolasyonu tercih etseler bile birçok alanda uyumsuz sayılabilecek tutum ve davranışlardan kaçınmalarında, yasa dışı olmaları dolayısıyla ülkeden çıkarılabilecekleri endişesi, hâkim toplum ile benzer dil ve kültüre sahip olmaları ve aynı dine mensup oluşlarının etkili olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz Göç, Entegrasyon, Afgan-Özbek Türkleri.

SOCIO-CULTURAL INTEGRATION OF IRREGULAR IMMIGRANTS: TURKISH AFGHAN - UZBEKS LIVING IN ANKARA

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate, socio-cultural integration level, integration areas and the factors that determine integration of irregularly or illegally immigrant that live in Turkey. The research sample consist of 15 Turkish Uzbek who immigrated illegally from Afghanistan and residence in Ankara. Qualitative research methods are used in the study. Data were collected through semi-structured interviews, direct observation and participatory observation techniques. As a result of this research, it is seen that the Uzbek group is stuck in an isolated and cultural ghetto that is isolated from the social life of the majority society compared to the regular and legal immigrants living in Turkey. Even though the Uzbeks prefer isolation, their avoidance of attitudes and behaviours that can be considered incompatible in many areas is determined by their concern that they are illegal and that they may be expelled from the country. It was also found that having a similar language and culture with the majority society and being a member of the same religion were effective in their integration.

Keywords: Irregular Migration, Integration, Turkish Afghan-Uzbeks.

Atıf: YELER, A. (2021). "Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler", İMGELEM, 5 (9): 419-445.

Citation: YELER, A. (2021). "Socio-Cultural Integration of Irregular Immigrants: Turkish Afghan-Uzbeks Living in Ankara", İMGELEM, 5 (9): 419-445.

Başvuru / Received: 29 Ekim / October 2021.

Kabul / Accepted: 3 Aralık / December 2021.

Araştırma Makalesi / Research Article.

EXTENDED ABSTRACT

International migration has always been experienced widely across different countries due to common push factors such as wars and economic problems. Since the 1990s, Turkey has been receiving intense immigration and has become a destination country for immigrants from Balkan countries and the Middle East, including countries such as Iran, Iraq, Afghanistan and Syria.. The 2011 political crisis in Syria increased international migration and reinforced

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-mail: abdulkadir.yeler@medeniyet.edu.tr, ORCID Number: 0000-0002-4791-6118

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Turkey's position as a destination country. During this process, Turkey has also become a transit country for those who aim to reach Europe. The wars and economic inadequacies in the Middle East as well as the improvement in Turkey's living conditions and socio-economic situation have been important factors in Turkey's becoming an extremely attractive country for international migration.

In Turkey, which has been heavily involved in illegal immigration in recent years, public attention generally focuses on immigration from Syria. However, despite the lack of public attention, illegal migration from Afghanistan to Turkey has become extremely important and Afghan nationals have an important place among irregular migration to Turkey. Turkey is one of the most preferred countries by Afghans migrants due to unfavorable living conditions, economic inadequacies and political turmoil in Afghanistan. Migrations from Afghanistan to Turkey are generally illegally organized by a team that receives money from immigrants, and they follow the Afghanistan - Iran - Turkey route.

Illegal migrations from Afghanistan to Turkey both cause dramatic stories in the migration process and lead Afghans in Turkey to experience significant problems such as failure at social integration in Turkey. This migration journey lasts for an average of one month, and immigrants suffer from hunger and thirst, and sometimes deaths occur due to accidents. In the province of Van, on Turkey's border with Iran, a cemetery for the orphans was established where those who died while immigrating illegally are buried, and the number of people buried in the cemetery is increasing day by day.

Despite the dramatic stories and deaths experienced during the migration years, despite the difficulties and troubles in the social and business life of Afghan nationals in Turkey, illegal immigration from Afghanistan to Turkey continues to increase. It is not possible to give an exact figure about the number of Afghan nationals in Turkey. While some of the Afghan nationals are legally in Turkey, many more have immigrated to Turkey illegally and are in Turkey illegally. For example, Afghan nationals rank first among the illegal immigrants caught in Turkey in the last 7 years, with more than 500 thousand numbers. The number of illegal immigrants who have not yet been caught is also unknown.

Irregular immigrants of Afghan nationals in Turkey are employed informally in various jobs for low wages. This informality excludes them from social security system, which brings along various problems. For example, when they experience a work accident, they do not have

the opportunity to be treated. Sometimes, when they want to leave their job, they cannot get their wages.

There are also important problems regarding the social cohesion and integration of Afghan nationals in Turkey. Afghan nationals generally live in their own ghettos in isolation from society. They do not have a social life and cultural network where they can develop healthy social relations with the local people. In recent years, the social maladjustment of Afghans in Turkey and their active role in some criminal events have been frequently mentioned in the public opinion. This increases the prejudice against Afghan nationals in Turkey.

Although irregular migration from Afghanistan to Turkey is extremely important, it has not received the necessary attention in terms of migration studies until recently. It has been overshadowed by the massive migration from Syria to Turkey in the last decade.

Ethnic, religious and cultural differences of Afghanistan are visible in Afghan nationals who have immigrated to Turkey. For this reason, it is not possible to generalize by seeing the Afghan nationals in Turkey as a homogeneous society. Because the reasons for the migration of Afghan immigrants to Turkey differ in terms of economic, political and social aspects, and their attitudes and attitudes in daily social life also differ according to their ethnic, religious and cultural characteristics. This study focuses on Uzbek Turks of Afghan nationals who immigrated to Turkey illegally from villages of Bedahshan province, also known as 'Afghan Turkistan'. Uzbek Turks of Afghan nationality display different characteristics from other Afghan nationals in Turkey in terms of their reasons for coming to Turkey, language, religion, ethnic characteristics and cultural structures. For this reason, the findings of this study are limited to Afghan Uzbek Turks and cannot be generalized other Afghan nationals living in Turkey. The study aims to investigate experiences of Afghan Uzbek Turks living in Turkey in terms of their socio-cultural integration level, integration areas and the factors that determine integration of irregularly or illegally immigrant that live in Turkey

The research sample consists of 15 Turkish Uzbek who immigrated illegally from Afghanistan and residence in Ankara. Qualitative research methods are used in the study. Data were collected through semi-structured interviews, direct observation and participatory observation techniques. Within the scope of the research, the participants were asked about their social life in Afghanistan, the reasons for emigrating to Turkey, their experiences in the migration process and post-migration process, social cohesion and integration and similar

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

issues. Their social life in Turkey, their assessment of social cohesion and integration, and the problems they encounter in their working life were discussed as a group.

Findings of this study indicate that the informants are stuck in an isolated and cultural ghetto that is more secluded from the social life and the majority society compared to regular and legal immigrants living in Turkey. Even though informants noted that the Uzbeks prefer isolation, their avoidance attitudes and behaviors can be considered incompatible in many areas, and these are informed by their concern of being illegal migrants and their fear to be expelled from the country. It was also found that having a similar language and culture with the majority of the Turkish society and being a member of the same religion were effective in their integration.

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye’ye yönelik büyük göç dalgaları oluşturan Afganların trajik göç yolculukları, göç yollarındaki ölümler ve Türkiye’ye göç etmiş Afgan uyrukluların dahil oldukları sosyal ve kriminal olaylar basın yayın organlarında sıkça yer almaktadır. Özellikle Nisan ve Mayıs aylarında, karların erimesiyle birlikte göç yollarında ortaya çıkan cesetler, Van’da isimsiz mezar taşlarıyla, hızla büyüyen kimsesizler mezarlığı (BBC 2021) ve benzeri örnekler, Afganların göç hikayelerine dair önemli veriler sunduğu gibi, göçlerin trajik boyutlarını da ortaya koymaktadır. Göç yollarındaki dramatik deneyimler, Afgan göçmenlerin Türkiye’nin sosyal yapısında karşılaştıkları zorluklar ve hatta Türkiye kamuoyunda Afganlara yönelik olumsuz algı ve tepki sosyal hafızada varlığını korurken, Afganistan’dan Türkiye’ye yasa dışı yollarla yapılan göçler her sene artarak devam etmektedir.

Güncel verilere göre, 2016 yılından bugüne kadar Türkiye’de yakalanan kaçak göçmenler arasında 480 bin civarında Afgan uyruklu bulunmaktadır (Göç İdaresi 2021a). Türkiye’de oturma izni olanları ve kaçak durumda olup da henüz yakalanmayanları da hesaba kattığımızda, burada zikredilenden çok daha fazla sayıda Afgan uyruklu göçmen bulunduğu anlaşılmaktadır. Afganistan’dan Türkiye’ye yasa dışı yollarla yapılan göçler, hem göç yollarındaki trajik deneyimler, yasa dışı göç organizasyonu ve göçmen kaçakçılığı açısından hem de Afganların Türkiye’deki sosyal hareketliliğe, kriminal olaylara, kayıt dışı istihdama ve hatta Türkiye’nin göç politikalarına etkisi açısından önem arz eden bir konudur. Son yıllarda göç sosyolojisi araştırmalarında Afgan uyruklu göçmenlerin de konu edildiği gözlemlenmekle birlikte, bu konunun akademik ilgi bakımından yakın zamana kadar gerekli ve yeterli ilgiye muhatap olduğu söylenemez. Bu durumu, son on yılda göç araştırmalarında Suriyelilerin başat

konu olması ve Afganların dikkatten kaçması ile izah etmek mümkün olduğu gibi, Afganların sosyo-kültürel yapıları, göç ediş biçimleri, kamusal alanda görünürlüklerinin az olması vb. sebeplerle kamuoyunun ve araştırmacıların dikkatinden kaçması ile izah etmek de mümkündür.

Bu çalışmada, son yıllarda dünyanın birçok farklı bölgesine yasal veya yasa dışı yollarla göç etmeye çalışan Afgan uyruklu göçmenlerden, Türkiye'ye göç etmiş olan Özbek Türkleri konu edilmiştir. Çalışma içeriğinde, Türkiye'ye yönelen göçlerin tarihi süreci kısaca özetlenmiş, ilgili kavramlar açıklanmış ve ardından araştırmanın yöntemine dair bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın bulguları kısmında ise, elde edilen veriler analiz edilmek suretiyle, Afganistan'dan Türkiye'ye yasa dışı yollarla göç eden katılımcıların göç yolları ve deneyimlerine dair bulgular özetlenmiş ve Türkiye'de yaşadıkları bölge dikkate alınarak kültürel entegrasyonları analiz edilmiştir.

Türkiye'nin Göç Tarihi ve Afganistan'dan Türkiye'ye Düzensiz Göç

Uluslararası göç literatürü ve göç politikaları bakımından Türkiye bugün, geçiş ülkesi yahut transit göç ülkesi kategorisinde zikredilmektedir. Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında eski Osmanlı coğrafyasından genellikle Türk kökenli göçmenlerin geldiği, göç alan bir ülke iken, 1950'li yıllardan itibaren Avrupa'ya iş gücü göçü veren bir ülke haline gelmiş, 1980'lerden itibaren de uluslararası göç açısından bir kavşak ülke veya transit göç ülkesi haline gelmiştir. 2011 yılında başlayan ve halen devam eden Suriye krizi ile birlikte artık Türkiye hem bir transit göç ülkesidir hem de Suriye, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelerden gelenlerle, aynı zamanda hedef ülke olmuştur. Türkiye'nin uluslararası göçler açısından hedef ülke olmasında coğrafi konumu ve son dönemde Ortadoğu'nun savaş ve kriz ortamına dönüşmesi etkili olmakla birlikte, Türkiye'nin yaşam koşullarında ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki artışın da önemli bir etkisi söz konusudur.

Coğrafi konum açısından bakıldığında bu bölgenin aslında asırlardır farklı sosyal, siyasi veya ekonomik sebeplerle göçlere muhatap olduğu görülecektir. 1492 yılında İspanya'dan Osmanlı topraklarına yapılan Yahudi göçleri, Türkiye'nin uluslararası göç tarihinde bir başlangıç olarak kabul edilebilir (Karpat 2015: XXXIX). Osmanlı'nın gerileme dönemine girmesiyle birlikte, kaybettiği topraklardan gelen göçler, kitlesel boyutta yapılmış göçlerdir. Nitekim, Osmanlı Rus Savaşları ve bilhassa Kırım Savaşıyla Osmanlı topraklarına yoğun göçler yaşanmıştır (Kale 2015: 161-163). 1860'lı yıllardan itibaren de Rusların baskısından kaçan 1 milyon civarında Çerkez'in Osmanlı topraklarına sığınması (Efe 2018: 21) tarihteki önemli göç olaylarından biridir.

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Osmanlı'nın dağılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte oluşan yeni ortamda, nüfus mübadeleleri ile birlikte önemli göç hareketlilikleri olmuştur. Bu dönemdeki göç hareketleri genellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin politik yapılanmasıyla ilgili olmuş, Cumhuriyetin Türk ve Müslüman bir ulus oluşturmak amacına paralel olarak, Balkanlardan 1,3 milyon Müslüman göçmen ülkeye gelmiş ve 3 milyon civarında gayrimüslim ülkeyi terk etmiştir (İçduygu ve Biehl 2012: 3). 1924 yılında Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesinde Türkiye'de bulunan yaklaşık 1,2 milyon Hıristiyan Rum vatandaşı Yunanistan'a göç ederken, 500 bin civarında Müslüman Türk de Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşek 2020: 263). Bulgaristan'dan Türkiye'ye farklı tarihlerde yapılan göçler de bu kapsamda göç hareketleri olmuştur. 1925 yılında Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi çerçevesinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler yapılmış, İkinci Dünya Savaşından sonra da bu göçler devam etmiştir. Son olarak, 1989 yılında Bulgaristan ülkesindeki Türkleri göçe zorlamış ve 200 binden fazla Türk kökenli göçmen Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiştir (Efe 2018: 24).

Türkiye'nin uluslararası göç serüveninde 1990'lı yıllar yeni bir dönemi yansıtmaktadır. Bu tarihten itibaren kitlesel göç bağlamında Türkiye'ye sığınmacı akımlarının yöneldiği görülmektedir. Bunların ilki, 1991'de başlayan Körfez krizinin devamında Irak'tan gelmiştir. 460 bin Iraklı Türkiye'ye sığınmıştır. İkincisi, 1992 yılında Bosna Savaşı döneminde 25 bin Bosnalının Türkiye'ye sığınması ile gerçekleşmiştir. Üçüncü olarak da 1999'daki Kosova savaşı sırasında Türkiye çok sayıda Kosovalı sığınmacıya ev sahipliği yapmıştır (Deniz 2011: 95-96; Yaman 2019: 121-122). 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşıyla birlikte 3 milyon 500 binden fazla Suriyeli Türkiye'ye sığınmıştır. Günümüzde geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin sayısı 3 milyon 700 binden fazladır (Göç İdaresi 2021c). Son yıllarda Irak, İran, Afganistan, Suriye gibi ülkelerden Türkiye'ye yönelik kitlesel göç hareketlerine bakıldığında, Türkiye'nin göçmenler açısından cazip, hedef ülke olduğu aynı zamanda uluslararası kitlesel göçler açısından transit göç ülkesi haline geldiği anlaşılmaktadır.

Son yıllarda Türkiye için önemli bir gündem haline gelen düzensiz göç hareketleri birtakım tedbirleri ve politikaları da beraberinde getirmiştir. 2015 yılından itibaren, düzensiz göçle mücadele strateji belgeleri ve ulusal eylem planları hazırlanarak düzensiz göçün yönetilmesi konusunda çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Son olarak, 2021-2025 yıllarını kapsayan Düzensiz Göçle Mücadele Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı hazırlanarak yürürlüğe sokulmuştur. Bu eylem planında tüm kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının katkıları ile, düzensiz göçlerle ilgili birtakım çalışmaların yürütülmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmalar özetle şu şekildedir (Göç İdaresi 2021d):

- Düzensiz göçü kaynağında önlemeye yönelik ulusal ve uluslararası mekanizmalar ve iş birliklerinin güçlendirilmesi,
- Sınır güvenliğinin artırılması ve düzensiz göçlerle mücadele alanında tedbirler geliştirilmesi,
- Yabancı işgücü göçünün etkin ve kapsamlı politikalarla yönetilmesi,
- Düzensiz göçmenlerin insan hakları standartları çerçevesinde geri gönderilmesi sisteminin güçlendirilmesi ve yeniden uyumlarının sağlanması.

Türkiye'ye yönelik sığınmacı ve düzensiz göçmen hareketlerinde Afgan uyruklular önemli bir yer tutmaktadır. Farklı tarihlerde Afganistan'dan Türkiye'ye yönelen göçlerde, bu süreci belirleyen iki olgudan söz edilebilir. Bunlardan biri, 1978 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgali, diğeri de işgalin ardından ülkede süregelen iç çatışmalardır. Afganistan'dan Türkiye'ye kitlesel göçler 1978 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgaliyle başlayan ve farklı biçimlerde günümüze kadar devam eden bir süreçtir. 1978'den önce Özbeklerle birlikte, Kazak, Türkmen ve Kırgız Türkleri çoğunlukla Afganistan'ın Kuzey bölgelerinde yaşamaktaydılar. Bu tarihten itibaren Afganistan'daki savaş ortamından dolayı mülteci durumuna düşen çok sayıda Afgan uyruklu Türk, bireysel olarak Batıya doğru göç etmeye başlamıştır. Mülteci durumuna düşen bu Türklerin bir kısmı ilk zamanlarda Pakistan'a yerleşmiştir. Türkiye'ye resmi makamların onayıyla ilk geliş tarihleri 1982'dir. Bu tarihte Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR)'nin gerçekleştirdiği 13 uçak seferiyle 4195 Afgan Türkü Pakistan'dan Türkiye'ye getirilmiştir. Bu Türkler Hatay, Van, Tokat, Şanlıurfa ve Gaziantep illerine yerleştirilmiştir (Göçmez 2008: 2).

1990'lı yıllardan günümüze kadar olan süreçte Türkiye'yi hem sığınma ülkesi konumuna getiren hem de uluslararası göçler açısından transit göç ülkesine dönüştüren başlıca sebepler arasında, komşu ülkelerdeki iç karışıklıklar, Ortadoğu'da meydana gelen savaşlar, sosyal, siyasi ve ekonomik krizler, aynı zamanda Türkiye'nin daha cazip olan sosyal ortamı ve ekonomik imkanları ve Doğu'nun Batı'ya açılan kapısı konumunda olması sayılabilir. Bu sebeplerle doğrudan alakalı olarak, son yıllarda Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik yasa dışı göç hareketlerinin yoğunlaşması ve Türkiye'de sığınmacı ve yasadışı göçmen nüfusu arasında Afganların önemli bir yer tutması anlamlı görünmektedir.

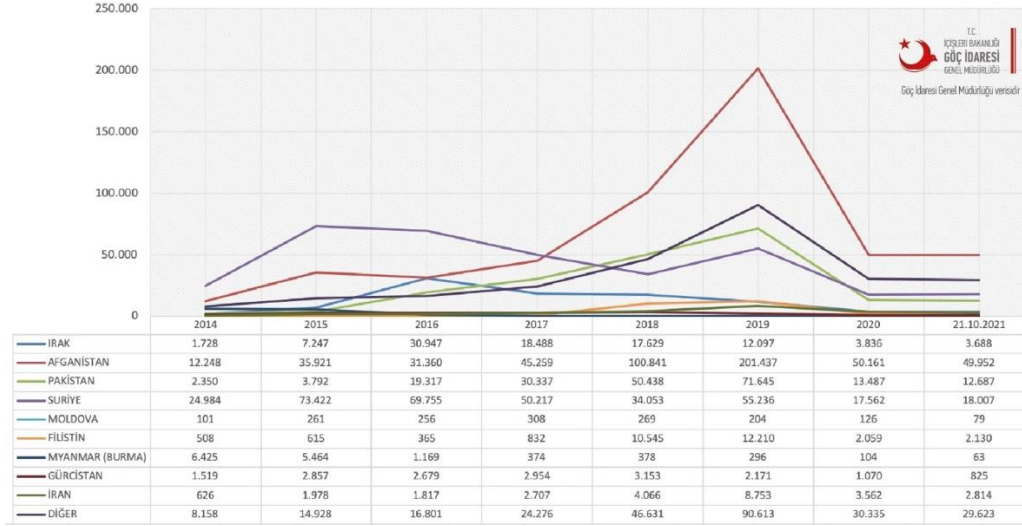
Türkiye'deki Afganların sayısına ve konumuna Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün güncel verileri referans alınarak bakıldığında; bir kısmı öğrenci veya kısa süreli ikamet iznine sahip olmakla birlikte, ikamet izni ile Türkiye'de bulunanların toplam sayısı 52.857'dir (Göç

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

İdaresi 2021a). Buna ilaveten 2016 yılından itibaren bugüne kadar yakalanan kaçak göçmenler arasında 480 bin sayı ile Afganlar ilk sırada yer almaktadır. Türkiye’de bulunup da uluslararası koruma talebinde bulunanlar arasında da yine Afganlar 22.606 başvuru ile ilk sırada yer almaktadır (Göç İdaresi 2021e). Güncel kaynaklara bakıldığında Türkiye’de farklı statülerde bulunan Afganların sayılarına dair veriler bulunmamaktadır. Bununla birlikte, henüz resmi olarak kayıt altına alınmamış, yasadışı göçmen statüsünde bulunanların da varlığı düşünüldüğünde, Türkiye’deki Afgan uyrukluların sayısı hakkında kesin bir rakam bildirmek oldukça zor görünmektedir.

Tablo1’de 2014-2021 yılları arasında Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruğa göre dağılımı yer almaktadır. Bu verilerden de anlaşıldığı üzere, son 7 yılda Türkiye’de yakalanan düzensiz göçmenler arasında Afgan uyruklular 527 bin civarında bir sayıyla ilk sırada yer almaktadır.

Tablo1: Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruğa göre dağılımı

Kaynak: (Göç İdaresi 2021b)

Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

2000 yılında dünyadaki göçmen nüfusu 150 milyon iken (IOM 2020: 10), Birleşmiş Milletler Uluslararası Göç Örgütü (IOM), 2019 yılı itibariyle Dünyada 272 milyon göçmenin bulunduğunu rapor etmiştir. Bu rakam günümüzde göçün ne denli yaygın ve yoğun gerçekleştiğini, dolayısıyla göç meselesinin de önemini göstermektedir. Yine aynı rapora göre, bu uluslararası göçmenlerin %74’ü 20-64 yaş aralığında olan, çalışma yaşındaki bireylerdir (IOM 2020: 2-3). Göçlerin başlıca nedenlerinden sayılan iç çatışmalar, uluslararası savaşlar ve yoksulluk, yerel ve küresel çözümlerle sonlandırılmadığı sürece göçün, göçmenliğin, yerinden

edilmişliğin ve bu durumların yol açtığı sosyo-kültürel, ekonomik vb. sorunların artarak devam etmesi muhtemeldir.

Göçlerin yoğunluk, yaygınlık ve çeşitlilik açısından geçirdiği değişimlere paralel bir şekilde göç araştırmalarının paradigmalarında değişiklikler olmuştur. Bu süreçte göçün sonuçlarına odaklanılmış ve göçün disiplinler arası araştırmalara konu edilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Oysa bilhassa Avrupa'ya işgücü göçünün yaşanmaya başladığı 1950'li yıllarda göç çoğunlukla ekonomik bir olgudan ve bir nüfus hareketinden ibaret sayılmıştır. Bugün ise araştırmacıların göç analizlerinde yeni arayış ve kavramsallaştırmalara yöneldikleri, yeni durumları, yeni sonuçları ifade edebilecek kavramlara ihtiyaç duydukları görülmektedir. Bazen de mevcut kavramlara yeni anlamlar yüklenmekte veya kavramların sınırları yeniden belirlenmektedir.

Araştırmada, konunun disiplinler arası olduğu göz önünde bulundurulmakla birlikte, göç sosyolojisi merkezli kavramlar ve yöntemler kullanılmıştır. Göçle ilgili klasik tanımlar çoğunlukla göçün '*bir idari yerleşim biriminden diğerine*' hareket etme niteliğini merkeze almaktaydı (Faist 2003: 41). Zamanla, bu niteliğin günümüzdeki göçleri ifade etmeye yetmeyeceği, göçün basit bir mekânsal hareket olmadığı anlaşılmış ve göç artık ekonomi, savaş, iç çatışmalar, eğitim, inançsal ve etnik baskı ve ayrımcılıklar, iklim değişikliği gibi çok çeşitli nedenlerle "*coğrafi, toplumsal ve kültürel*" bir yer değiştirme olarak değerlendirilmeye başlamıştır (Yalçın 2004: 13).

Göç sosyolojisinde, göçün bazı nitelikleri esas alınarak sınıflandırmalara gidilmiştir. Göç şayet ülke sınırları içerisinde gerçekleşiyse iç göç, ülke sınırları dışında bir hedefe yönelmişse dış göç veya uluslararası göç denilmiştir. Hukuki yönden ise, uluslararası anlaşmalar veya ülkelerin konu ile ilgili hukukuna uygun gerçekleşen göçler yasal veya düzenli göç, izinsiz ya da kaçak gerçekleşiyse yasa dışı veya düzensiz göç adı verilmiştir. Yine göçmenlerin ülkeden çıkarılma veya savaş gibi durumlardan dolayı ülkelerini terk etmek zorunda kalmaları suretiyle gerçekleşen göç zorunlu göç, bireylerin nispeten kendi istek ve iradeleriyle göç etmelerine ise gönüllü göç denilmiştir. Diğer bir sınıflandırma ise göç edenlerin hareket tarzına odaklanan, bireysel ve kitlesel göç ayrımıdır.

Göçmen ise, bir ülkeden diğerine veya aynı ülke içinde bir idari birimden diğerine göç eden kimseyi ifade etmektedir. Ancak literatürde, göçmen ifadesinin göç eden ilk kuşağın gidilen ülkede dünyaya gelen diğer kuşaklarını da kapsayıp kapsamayacağı tartışılmıştır. Çoğunlukla konunun ele alınışını kolaylaştırmak için göçmenlerin diğer kuşakları için de aynı

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

adlandırma yapılmaktadır. Bunun diğer bir nedeni ise, ilk kuşağın bazı niteliklerinin, sonraki birkaç kuşakta da sürdürüldüğünün gözlenmesidir.

Göçmenden daha farklı ve daha zorunlu gerekçelerle göç eden birey olarak kabul edilen mülteci ise, 1951 yılında kabul edilen Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme'nin birinci maddesinde şu şekilde tarif edilmiştir: *“Irkı, dini, milliyeti, mensubu olduğu sosyal grubu veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulüm göreceği korkusuyla ülkesinden ayrılan ve bu korku nedeniyle ülkesine dönemeyen veya dönmek istemeyen kişi”* (BMMYK 1998: 68).

Bu araştırmanın temel kavramlarından olan düzensiz göç yahut kayıt dışı göç olgusunda, düzensiz oluştan kasıt, hedef ülkenin yani göç edilen ülkenin, uluslararası göçmen kabul etme kurallarına uyulmamasıdır. Benzer şekilde, göç edilen ülkede oturma ve çalışma izni ile ilgili mevcut yasalara uymamak da düzensiz göç kategorisinde yer almaktadır. Göç sosyolojisi açısından ise, düzenli göçün ve düzensiz göçün gerek nedenleri gerekse de sonuçları itibariyle farklı sosyolojik olgu ve durumları işaret ettiği düşünülmektedir.

Asimilasyon, entegrasyon veya uyum gibi kavramlara gelince, bunlar; kültürlerin karşılaşması sırasında ortaya çıkan sosyal süreçleri ifade etmektedir. Göçmenlerin yöneldiği hedef devletler, farklı kültürlerden gelen göçmenlerin kendi toplumlarına adapte veya asimile olmadıkları takdirde toplumsal sorunlara yol açacağı endişesi taşımaktadırlar. Öte yandan bir sosyal gerçeklik olarak da farklı kültürlerin karşılaşması birtakım toplumsal sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Göç hedef olan devletler tarih boyunca bu sorunları azaltmak ve çözüm üretmek için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejiler asimilasyon talebinden entegrasyon beklentilerine uzanan bir yelpazede yer almaktadır. Modern dönemin tarihsel süreci içinde, göçler sonucu birlikte yaşama konusunda geliştirilen ilk çözüm asimilasyon olmuştur (Schnapper 2005: 194). Asimilasyon, bireyin veya grubun kendi kültürel kimliğinden, yaşam tarzından uzaklaşarak, başka bir kültürü özümsemesi sürecidir. Asimilasyon, davranışlarda da zihniyette de dönüşümü ifade etmektedir (Bilgin 1994: 75). Üstelik bu dönüşüm süreci hâkim toplumun kültürünü benimseme ve böylece onlardan ayırt edilememe ile sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte asimilasyonun daima doğrudan baskı yöntemiyle gerçekleştirilmediği de düşünülebilir. Zira köken kültüründen farklı bir kültür ortamında uzun süre yaşayıp zamanla kendiliğinden kendi kültürüne yabancılaşmak ve içerisinde yaşamakta olduğu toplumun tüm kültür unsurlarına uyum sağlamak, hatta kültürlerarası evlilik gerçekleştirmek veya din değiştirmek suretiyle asimile olmak mümkündür. Kendiliğinden asimile olmanın hemen

gerçekleşeceği düşünülmemelidir. Çoğunlukla birkaç kuşak sonra gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte, kendiliğinden ve uzun bir süreçte gerçekleşen asimilasyon ile baskı ve zorlamayla gerçekleştirilen asimilasyonun sonuçları arasında önemli farklılıklar söz konusudur.

Entegrasyon veya uyum ise sosyolojideki genel anlamıyla, toplumdaki gruplar, kurumlar ve sosyal yapının diğer unsurları arasındaki uyumu ifade etmektedir (Günay 1998: 310). Durkheim'in modern toplumlarda iş bölümüyle gerçekleşeceğini ifade ettiği toplumsal bütünleşme (Durkheim 2014: 89), daha çok bünyesinde toplumsal düzene etki edecek düzeyde farklı etnik ve kültürel grupların bulunmadığı nispeten homojen toplumlardaki bütünleşmeyi açıklamaktadır. Çok kültürlü ve heterojen toplumlarda ise yapısal ve kültürel uyumun sağlanması çok yönlü ilişkileri kapsayan bir süreçtir. Böyle toplumlarda iş bölümü veya kurumlar arasındaki uyum, entegrasyonu sağlamada yeterli olmayabilmektedir. Heterojen toplumlarda uyum yahut entegrasyon, ülkede yaşayan tüm etno-kültürel grupların ülkedeki her türlü imkândan eşit ölçüde yararlanabilmesini, aralarında çatışmanın olmamasını ve uyumlu bir yaşam sürdürmelerini kapsamaktadır (Toksöz 2006: 36).

Entegrasyon kavramının tanımları veya uygulamadaki politikalar incelendiğinde, kavramın bazen uyumu ifade ederken, bazen asimilasyonu kastedecek anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Ancak asimilasyon kavramının sevimsiz çağrışımlar içermesi, asimilasyon isteğinde olan kimi devletlerin entegrasyon kavramını kullanmakla birlikte asimilasyon hedefinde olduklarını görmek mümkündür. Asimilasyon ile entegrasyon arasında kesin bir sınır çizmek oldukça zordur (Somersan 2004: 92). Fakat yine de entegrasyonun, çoğunluk kültürü içerisinde erimek ve asimile olmak anlamına geldiği düşünülmemelidir. Aksine, entegrasyonun azınlık gurubun öz kimlik ve kültürünü terk etmesi hedefine sahip olmayışı, entegrasyonu asimilasyondan farklılaştıran önemli bir nitelik olarak kabul edilebilir (Yaman 2017: 106).

Ev sahibi topluma uyum sürecinde, göçmenlerin yaşadığı zorluk, bir yandan çoğunluk toplumun normlarına ve kültürüne duyarlı olmaya çalışırken, diğer yandan kendi kimlik ve kültürlerini koruma hedefine sahip olmalarıdır. Yabancı ülkeye göçlerinin ilk dönemlerinde bu durum onlar için daha zordur. Çünkü ilk aşamada bir kültür şoku yaşanacaktır. Köken kültüründen farklı bir kültürle karşılaşma ve yaşama durumunda kalan birey veya grupların, bu yeni kültüre uyum konusunda yaşadıkları sıkıntılara ve sergiledikleri tepkilere kültür şoku denmektedir (Güvenç 1996: 122).

Kültür şokuna ve uyumun sıkıntılı bir süreçten sonra gerçekleşmesine rağmen, başarılı entegrasyon imkânsız değildir. Avrupa ülkelerinde göç ettikleri ülkeye kurumsal ve toplumsal

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

açından uyumlu olan göçmen iş insanları ve bilim insanları, etnik ve kültürel geçmişleriyle ve anavatanlarıyla ilişkilerini sürdürerek uyum göstermenin mümkün olduğuna iyi bir örnektir (Faist 2003: 422).

Peki niçin uyum veya entegrasyon konusu gündeme geldiğinde, kendilerinden uyum beklenen taraf ev sahibi toplum değil de sadece göçmenler olmaktadır? Diğer bir ifadeyle niçin ev sahibi toplumun göçmenlerle uyumlu olması tartışılmamaktadır? Bunun başlıca nedeni, azınlık durumundaki grubun sonradan katıldığı topluma uymada sorunlar yaşayacağına dair ön kabuldür. Diğer bir neden ise kamu düzeninin, yasal düzenlemelerin hâkim toplumun sosyo-kültürel yapısıyla uyumlu olup, bunları göçmenler için değiştirmenin kabullenilememesidir. Göçmenler, sorun çıkararak ve entegre edilmesi gereken grup olarak nitelendirildiğinde, hem göçmenlerin ayrımcılığa uğraması olasılığı artacak, hem de kendi kimliklerini mitleştirmeleri ve hâkim toplumdan uzaklaşmaları söz konusu olacaktır (Beaud ve Noiriel 2003: 21-23). Entegrasyonu asimilasyondan ayıran en belirleyici nitelik, entegrasyonun azınlık mensubu birey veya grubun öz kimlik ve kültürünü terk etmesini talep etmemesidir. Kültürel azınlıklara, kültür miraslarına sahip çıkma ve geliştirme hakkının tanınması entegrasyon politikasının en önemli vasıflarındandır.

Buna göre göçmenlerin ve ev sahibi toplumun birbirlerinin kültürel özelliklerinden haberdar olmaları ve etkilenmeleri normal karşılanmalıdır. Kültürel uyumda tüm tarafların kültürlerinde göreceli bir değişim gerçekleşecektir. Herhangi bir tarafın kendi öz kültüründen tamamen vazgeçmesi söz konusu olmamakla birlikte, süreç genellikle hâkim kültürün azınlık kültür üzerinde etkisinin daha fazla olduğu bir tarzda gerçekleşmektedir. Uzun vadede uyum hâkim toplum bireylerinin ve girişimcilerinin de göçmenlerin de ekonomik açıdan ilerlemesini sağlamaktadır (Heckman 1997: 283). Bu nedenle uyumu isteyen taraf yalnızca hâkim toplum olmamalıdır. Çünkü göçmenlerin de kendilerini yaşadıkları toplumda ifade etmeleri ve sosyo-ekonomik ilerleme sağlamaları için uyuma ihtiyaçları söz konusudur.

Entegrasyonun sağlanmış olup olmadığına dair ölçütlerin tespit edilmesi oldukça zordur. Bir bütün halinde toplumda uyumun bulunup bulunmadığını tespit etmek kolay olmamakla birlikte, toplumun norm ve kurallarına uyum önemli bir parametredir. Ancak çok iyi düzeyde entegre olduğu düşünülen bir azınlık grubun üyelerinden bazılarının topluma zarar verici bir davranışı o azınlık grubunun bütün olarak uyumsuz sayılmasına neden olabilmektedir. Bu durumda bilhassa hâkim toplumun genel kategorileştirmelerden ve önyargılardan

uzaklaşması gerekmektedir. Uyum sürecinin hem kendi kültürünü korumayı hem de diğer kültürlerle saygıyı kapsadığı unutulmamalıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evreni Türkiye'ye yasadışı yollarla göç eden Afgan uyruklu Özbek Türkleridir. Örneklem ise Ankara'da yaşayan Afgan-Özbekler arasından belirlenmiştir. Araştırma çerçevesinde toplam 15 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Örnekleme kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Araştırmada konunun ve evrenin niteliği de göz önünde bulundurularak nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çünkü niteliksel araştırmada, araştırılan evren hakkında genellemelere varma zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu nedenle evreni sayısal oranda veya belli kriterler bazında temsil edebilecek bir örneklem seçimi söz konusu olmayıp, konu hakkında fikirleri olan, tecrübesi olan ve yaşantıları incelenerek konu hakkında bilgi edinilebilecek kişilerden örneklem oluşturulabilmektedir (Kümbetoğlu 2005: 96). Öte yandan nitel veriler elde edilirken araştırmacı ile katılımcı arasındaki birebir iletişimin de katkısıyla daha doğal bir gözlem ve ayrıntılı bir değerlendirmeye ulaşılmaktadır. Hatta araştırmacının önceden tahmin etmediği durumları ve değişimleri de gözlemlene fırsatı da doğmaktadır. Mülakat yapılan kişilerin anlatım ve ifadelerinden, tavırlarından kişiyi ve içinde yaşadığı çevreyi hatta bu çevre ile etkileşim şeklini ve yönünü anlamak mümkün olabilmektedir (Kümbetoğlu 2005: 72).

Katılımcılar Türkiye'ye vize almadan, kaçak yollarla giriş yapmış kişilerden seçilmiştir. Dolayısıyla hepsi düzensiz yahut yasadışı göçmen olarak adlandırılan kategoriye dâhildir. Katılımcıların Türkiye'ye gelişlerinde ve hangi şehirlere gidecekleri hususunda, daha önce Türkiye'ye gelmiş olan tanıdıklarının yönlendirici ve belirleyici oldukları anlaşılmaktadır.

Araştırmaya kaynaklık eden görüşmeler 02 Eylül – 10 Ekim 2020 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde katılımcıların iş ortamlarında doğrudan gözlem gerçekleştirilmiştir. Ayrıca görüşmelerin büyük bir kısmı yaşam mekânlarının özelliklerini belirlemek amacıyla ikamet ettikleri evlerinde yapılmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, demografik sorular, göç güzergâhları ve yöntemleriyle ilgili sorular, uyumu belirlemeye yönelik sorular, hâkim toplum ile mesafeyi ölçen sorulardan oluşturulmuştur. Görüşmelerde katılımcıların izni alınarak ses kaydı yapılmıştır.

Katılımcıların iş yerlerinde gözlem yapılırsa da uyum durumları tek taraflı yani göçmenlerin ifade ve tutumlarından hareketle değerlendirilmiştir. Türk toplumunun bu

**Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan
Afgan-Özbek Türkler**

göçmenleri uyumlu kabul edip etmedikleri veya göçmenlerle uyum içerisinde yaşayıp yaşamadıklarını belirlemek araştırmanın sınırları dışında bırakılmıştır. Katılımcıların demografik özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcı	Eğitim Düzeyi	Yaş	Cinsiyet	Medeni durum	Meslek	Maaş (TL)
K1	İlkokul	26	Erkek	Bekâr	Bulaşıkçı	1700
K2	Ortaokul	23	Erkek	Bekâr	İşsiz	-
K3	Lise	22	Erkek	Bekâr	Garson	1800
K4	Ortaokul	24	Erkek	Bekâr	Çoban	2000
K5	İlkokul	21	Erkek	Evli	İşsiz	-
K6	Lise	19	Erkek	Bekâr	Garson	1700
K7	İlkokul	18	Erkek	Evli	İşsiz	-
K8	İlkokul	22	Erkek	Bekâr	Çoban	1700
K9	İlkokul	22	Erkek	Bekâr	Çoban	1700
K10	Lise	34	Erkek	Bekâr	Garson	1800
K11	Ortaokul	21	Erkek	Bekâr	Kebapçıda komi	2000
K12	Lise	23	Erkek	Bekâr	Garson	2000
K13	Lise	25	Erkek	Bekâr	İnşaat işçisi	1800
K14	Lise	19	Erkek	Nişanlı	Lokantada komi	1800
K15	Lise	20	Erkek	Bekâr	Kebapçıda komi	1700

Katılımcıların tamamı erkektir ve çoğu evli değildir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, Türkiye’de yaşayan diğer düzensiz göçmen veya sığınmacı gruplardan farklı olarak, Afgan uyrukluların büyük bölümünü erkekler teşkil etmektedir. Buna göre Türkiye’deki UNHCR’ye kayıtlı olan Afgan uyruklu göçmenlerin %57’si erkek, %15’i kadın ve %28’i çocuklardan oluşmaktadır (UNHCR 2019). Ancak, UNHCR’nin 10 Eylül 2018 tarihinden itibaren sığınmacıları veya yasadışı göçmenleri kayıt altına almadığı ve bu tarihten sonra uluslararası koruma başvurularının Türk makamlarının yürüttüğü prosedüre göre belirlendiği de belirtilmelidir. Afgan göçmenlerin büyük bölümünün erkeklerden oluştuğu göz önünde bulundurularak, bu çalışmada sadece erkeklerden oluşan bir

örneklem belirlenmiştir. Dolayısıyla uyum konusunda cinsiyeti bir değişken olarak kullanma imkânı olmayacaktır.

Katılımcıların aylık maaşlarına dair veriler, saha araştırmasının yapıldığı 2020 yılı Eylül ve Ekim aylarındaki maaşlarını yansıtmaktadır. Örneklem grubundan bazı isimlerle 2021 yılı Ekim ayında yeniden görüşme yapılarak güncel maaşları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre; katılımcıların güncel maaşlarının 2500 -3800 TL arasında değiştiği, özellikle çoban olarak çalışanlarda, bakmakla sorumlu oldukları hayvan sayısı arttıkça maaşların da arttığı anlaşılmaktadır.

Araştırmanın Bulguları

Göç Yolları ve Deneyimler

Bu araştırmadaki katılımcıların tamamı Afganistan'ın 'Afgan Türkistanı' (Saray 1992: 291) olarak da bilinen Bedaşan vilayetinin çeşitli köylerindedir ve tamamı Özbek'tir. Türkiye'ye zor şartlar altında, kaçak yollarla göç etmelerinin temel sebebi ekonomiktir. Katılımcıların ortak görüşlerine göre; memleketlerinde aileleri çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar, geçimlerini sağlayamamaktadırlar. Özellikle evlenme çağındaki gençler, biraz para kazanmak ve ailelerine destek olmak amacıyla yasadışı yollarla Türkiye'ye göç etmektedirler.

2013-2019 yılları arasında farklı zamanlarda, 15, 20, 30 gün gibi farklı sürelerde Afganistan'dan Ankara'ya ulaşmış göçmenlerin her birinin ayrı göç hikayesi ve hem göç sürecine hem de çalışma hayatına dair ilginç deneyimleri bulunmaktadır.

Katılımcıların benzer görüşlerinden anlaşıldığı kadarıyla; Afganistan, İran ve Türkiye hattında Afganların yasadışı göçlerini organize eden, birbiriyle irtibatlı bir ekip söz konusudur. Afganistan'dan çıkıp Türkiye'ye gelmek isteyen kişi, bu ekibin Afganistan'daki üyesiyle irtibata geçerek, istedikleri parayı ödemekte ve belirlenen tarihte 30, 40, 60 gibi farklı sayılarda gruplarla göç süreci başlamaktadır. Yasadışı göç işini organize edenlerden bir grup, göçmenleri Afganistan'dan alıp İran sınırına kadar getirmekte, sınırdan İran'a geçildiğinde, başka bir ekip devreye girmektedir. Göçmenleri İran-Türkiye sınırına kadar getiren ekip, Türkiye tarafındaki üyeleriyle iş birliği yaparak, sınırda polis kontrolünün olmadığı noktalarda, göçmenleri tel örgülerden geçirek Van'a girişlerini sağlamaktadır. Bu şekilde Van'a kadar getirilen göçmenler, kimi zaman orada kendi haline bırakılmakta, kimi zaman da Sivas'a kadar toplu halde getirilip dağ başında herhangi bir noktada kendi haline bırakılmaktadır. Katılımcılardan bazılarının aktardığı deneyimler, yasadışı göç sürecini özetler mahiyettedir:

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Göç yolculuğumuz günlerce dağlardan yürüyerek geçiyor. Buraya günlerce yemek yemeden, su içmeden, bilet almadan, otobüse binmeden geldik. Bizi Türkiye'ye getirenlere 2014 yılında 1000 dolar ödemiştik ve daha rahat bir yolculuk yapacağımızı söylemişlerdi. Van ile İran arasında anlaşmalı adamlar var. Aralarında hem İranlı var hem Türk var. İranlılar bir noktaya kadar bizi getirdikten sonra Türklere devrediyorlar. Paramızı alıyorlar, önceden söz verdikleri şekilde biletlerimizi bile almıyorlar. Ne halin varsa gör deyip sınırdan içeri bırakıyorlar. Afganları Van'da, Ağrı'da veya Sivas'ta bırakıyorlar. Sonra da telefonlarını kapatıyorlar ve onlara bir daha ulaşamıyoruz. Ankara'ya gelmek için ya 15 gün yürüyoruz ya da 4-5 kişi 2500 TL ödeyerek taksi tutuyoruz (K1).

Türkiye'ye gelmek çok zor oldu. 1300 Dolar ödedim. 28 gün boyunca dağlarda yürüdüm. Aç susuz kaldım. Yürürken çantamızda bisküvi veya ekmek bulundurarak karnımızı doyurmaya çalışıyorduk. Sınırdan Türkiye'ye gireceğimiz zaman, akşam hava karardığında polis kontrolü artıyor. Yarım saatte bir polis arabası geçiyor. Polislerin olmadığı bir anda sınırdan giriş yaptık. Türkiye'ye gelince 80 TL verip sim kart almıştık. Bu kartlar 15 gün sonra kapanıyor. Başkalarına satıyorlar. Van'dan Sivas'a iki gün boyunca yürüyerek geldik. Sivas'ta polis yakaladı. Bize 15 gün geçerli olmak üzere izin belgesi verdiler. Şehirlerarası yürürken, ana yolları ve yoldaki tabelaları takip ederek ilerliyoruz (K3).

Türkiye'de yakalanırsak, geri gönderilmemiz için resmi işlemler yapılması ve uçakla geri gönderilmemiz gerekiyor. Bu yüzden, Türkiye'ye giriş yaparken yakalanırsak, bizi Türkiye'ye sokmadan sınırdan geri döndürmeye çalışıyorlar. Biz buraya gelirken 50 kişilik gruptuk. Türk askeri herkesi yakaladı. İki tane ayakkabım vardı. Askerler, Türkiye'ye gidemesin diye ayakkabılarımı yaktılar. Biz iki kişi askerlerden kaçtık. Bir süre sonra kaçakçılar gelip bizi aldılar. Ayakkabılarımız yoktu, ayakkabı verdiler ve başka bir yoldan götürerek Türkiye'ye girişimizi sağladılar (K4).

Afganistan'da iki tane öküzüm vardı, tarla sürerdim. Geçinmiyordum. İki sene İran'da çalıştım. Vizemin süresi biterken Türkiye'ye kaçtım. 60 kişilik gruptuk. Van'dan Sivas'a kadar toplu halde geldik. Sivas'ta polis yakaladı. Altı gün boyunca karakolda kaldık. Yeme, içme, yatak hepsini verdiler ve iyi baktılar. Herkesin pasaportu var mı, çıkartın, kontrol edeceğiz dediler. Gruptan sadece 9 kişinin pasaportu vardı. Onları serbest bıraktılar. Bizi toplu halde Ankara'ya Afganistan elçiliğine getirdiler. Geri göndermek istiyorlardı. Elçiliğin önünde polislerden kaçtım ve bu şekilde burada kaldım. Diğer arkadaşları uçakla Afganistan'a göndermişler (K6).

Yasadışı yollarla Türkiye'ye gelen Afganların yasal kimlikleri olmadığı için şehirlerarası yolculuklarda otobüsleri kullanamadığı ama bu sorunun çözümü için de kimi zaman otobüs şoförleri, kimi zaman da taksiciler üzerinden farklı yöntemler geliştirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de farklı şehirlerde çalışırken, şehirlerarası seyahatleri nasıl yaptıklarını açıklayan katılımcılar otobüs ve taksi gibi ulaşım araçlarını nasıl kullandıklarına dair bilgiler vermektedir:

Konya'dan Ankara'ya gelmek için terminale gittim. Bilet alacaktım ama kimliğim olmadığı için bilet vermediler. Bir otobüs şoförüyle tanıştım. 'Kardeş sen bana 100 TL ver, ben seni biletsiz götüreyim ve Ankara girişinde bırakayım. Oradan

dolmuşlara binersin ve Ankara'ya gidersin' dedi. Bu şekilde Ankara'ya geldim ve zaman zaman bu şekilde yolculuk yaptım (K6).

Urfa'da çalışıyordum. İşten ayrılınca Ankara'ya dönmek istedim. Kimliğim olmadığı için bilet vermediler. 10-15 taksiciyle görüştüm, beni Ankara'ya götürmelerini istedim. Polis yakalarsa ceza keser diye hiçbirisi kabul etmedi. Sonra bir taksiciyle 2500 TL'ye anlaştım. Urfa-Ankara arasında sadece iki yerde polis durdurdu. Taksici polislerle görüştü ve benim Türkiye'ye yasal yollarla geldiğimi söyledi. Polisler gitmemize izin verdi (K8).

Son yıllarda Türkiye'de Suriyeli sığınmacıların yoğunluğu ve görünürlük açısından ön planda olmaları, kamuoyunun dikkatini Suriyelilere odaklamasına sebep olmaktadır. Bu durum, Afgan uyruklu düzensiz göçmenlerin kamusal alanda fazla dikkat çekmeden daha rahat hareket edebildiklerini düşündürmektedir. Nitekim, şehirler arası seyahat konusunda Afgan bir katılımcının aktardıkları, Afganların bazı zamanlarda Suriyelilere sağlanmış birtakım imkanlardan yararlandıklarını ve Suriyeliler arasında kamufle olduklarını düşündürmektedir:

Ben Türkiye'ye 2016 senesinde geldim. Van'dan Ankara'ya kadar otobüsle geldim. Normalde, biz kaçak olduğumuz için bizi otobüslere almıyorlar. O dönemde Suriyeliler çok hareketliydi. Bizi Suriyeli sandılar, biz de herkese kendimizi Suriyeli olarak tanıttık. Bu şekilde otobüse binebildik (K2).

Araştırmamıza konu olan Afganların seyahatlerinde sorun olan yasadışılık, çalışma izni ve iş kazalarına karşı sosyal güvenlik konusunda da çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. Araştırmaya katılan Afganlardan birinde İstanbul Valiliği tarafından kendisine verilmiş "İkamet İzin Belgesi", bir diğerinde de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından verilmiş ve ilgilinin uluslararası korunma talebini Türk makamlarına ileten bir belge vardır.[†] Bu belgelerin ilgili kişilere çeşitli kolaylıklar sağladığı, bu türden belgelere sahip olmayan diğer katılımcıların ise çalışma izni, seyahat, sosyal güvenlik vb. imkanlardan istifade edemedikleri anlaşılmaktadır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından 18/07/2018 tarihinde Afgan sığınmacı adına düzenlenen belgede şu ifadeler yer almaktadır: *"İş bu belge ile, Afganistan uyruklu, Bay/Bayan H. B. 'ın, Türkiye'de uluslararası koruma talebinde bulunmak istediğini bilgilendirmekteyiz. BMMYK, Ankara'da Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile temasa geçmiş ve yapılan yönlendirme neticesinde başvuru sahibi – ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler- Türk makamlarına kaydolmaları için YOZGAT Valiliği altındaki, İl Göç İdaresi'ne*

[†] Belge sahibinin aktardıklarından anladığımızı göre; bir iş yerinde kaynak işinde çalışırken elektrik çarpmış. Hastaneye yatmasını mümkün kılacak kimliği ve masrafların ödenmesini sağlayacak sosyal güvenlik imkanı olmadığı için, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, ilgili kişinin tedavi masrafını üstlenmiş ve işlemleri yasallaştırmak adına Afgan sığınmacı adına belge düzenlemiştir.

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

yönlendirilmiştir. 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanuna göre, kişinin iltica başvurusunun ilgili şehirdeki il Göç İdaresi tarafından gecikmeden kayıt altına alınması gerekmektedir.”

Belgeden de anlaşıldığı üzere, 2018 yılına kadar, Türkiye'ye yasadışı yollarla gelmiş ve uluslararası koruma talep edenler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından kayıt altına alınmaktadır ve işlemlerinin yürütülmesi için yetkili makamlarla istişare edilerek Türkiye'de bir şehre yönlendirilmektedir. Bu belgeyi taşıyan ve Yozgat'a yönlendirilmiş olan katılımcı, belgeyi aldıktan sonra Yozgat'a gittiğini ama orada arkadaşlarından uzak, tek başına durmak istemediği için tekrar Ankara'ya döndüğünü ve uluslararası koruma talebine dair süreci takip etmediğini belirtmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 10 Eylül 2018 tarihinde aldığı bir kararla, Türkiye'de uluslararası koruma talebinde bulunan sığınmacıların kaydını almayı ve sevk işlemlerini gerçekleştirmeyi sonlandırmıştır. Bu tarihten itibaren, sığınmacı kaydının yapılması ve uluslararası koruma taleplerinin alınarak işlemlerinin yürütülmesi İl Göç İdaresi Müdürlüklerinin sorumluluğuna bırakılmıştır (UNHCR 2018).

Çalışma izinleri ve herhangi bir sosyal güvenlik imkânı olmayan Afganların zaman zaman çalıştıkları yerlerden maaşlarını alma konusunda yaşadıkları sıkıntılar ve herhangi bir iş kazası veya hastalık durumunda tedavi konusunda karşılaştıkları zorluklar, dramatik hikayeleri beraberinde getirmektedir. Katılımcıların ifade ettiklerinden anladığımız kadarıyla; herhangi bir hastalık durumunda hastaneye gidip muayene olmalarını mümkün kılacak bir kimlikleri yoktur. Doğal olarak hastaneler de bu kategorideki hastaları kabul etmemektedir. Herhangi bir hastalık halinde, ya tanıdıkları bir eczaneden para karşılığı ilaç almaktalar ya da 112'yi arayıp 'hastamız var' diyerek ambulans çağırırmaktalar ve sonrasını da ambulans görevlilerinin insafına bırakmaktadırlar. Kaynak işinde çalışırken ağır bir iş kazası geçiren ve beş ay süreyle hastanede tedavi olmak zorunda kalan bir Afgan'ın hikayesi bu konuda dikkat çekici bir örnektir:

Daha önce çobanlık yaptım, restoranda çalıştım, soğuk demir işinde çalıştım. Kaynak işinde çalışırken kaza yaptım, elektrik çarptı. Hastaneye götürdüler. Hastane masraflarını ödeyecek imkânım olmadığı için Birleşmiş Milletler yetkilileri bana belge düzenlediler ve tedavi masraflarını karşıladılar. Beş ay hastanede kaldım, sekiz kez ameliyat oldum. Henüz iyileşmedim, bir ameliyat daha olmam gerekiyor. İşyerinde çalıştığım patron beni sahiplenmedi. Param yok, ben sana bakamam dedi. Birleşmiş Milletlerin bana verdiği belgeyle, patronuma dava açtım ama ne aşamada olduğunu bilmiyorum. Bir yıldır çalışmıyorum, burada arkadaşlarımdan desteğiyle karnımı doyuruyorum (K2).

Çalıştıkları yerlerden paralarını alamamaları veya çeşitli vaatlerle kandırılmaları, çalıştıkları iş ortamlarında dışlanmaları katılımcıların çoğunun ortak sorunu gibi gözükmektedir. Aynı zamanda, kayıt dışı iş gücü olarak Afganları çalıştıran bazı işletmelerin usulsüz uygulamaları hakkında da fikir vermektedir:

Afganların da çalıştığı bir markette çalışmak için İstanbul'a gittim. İşe almak için benden 5 bin TL istediler. Senin vereceğin 5 bin TL burada duracak, kayıtlı kalacak, burada bir ay çalış, 500 dolar vereceğiz dediler. Bir ay çalıştım, herhangi bir maaş vermediler. 'Bize birkaç arkadaşını daha getir, onlar da 5 bin TL versinler, onları da işe alalım. O zaman senin maaşını yükseltiriz' dediler. Beni kandırdılar, başka arkadaşlarımı kandırmasınlar diyerek paramı almadan işi terk ettim ve tekrar Ankara'ya döndüm (K4).

Daha önce inşaat işinde çalışıyordum, aylık 2900 TL alıyordum. Aynı yerde çalışan bir Türk beni polise şikâyet etti. Deli raporu olan bir adamdı. Terörist olduğumu iddia ettiler. Bomba atıyor dediler. Polisler işyerine geldiler ve beni sorguladılar. Arkadaş şikâyet etmiş, hepsi yalan dedim. Üç gün karakolda kaldım, imza falan aldılar. Herhangi bir suçum olmayınca serbest bıraktılar ama patronum tekrar işe almadı ve birikmiş paramı da vermedi (K5).

Katılımcıların aktardıklarından anlaşıldığı üzere yasadışı göçler, uluslararası alanda organize olmuş bir ekip tarafından yürütülmektedir ve göç süreçleri kimi göçmenlerin yolda öldüğü, hayatta kalanların da çok çeşitli zorluklara katlanarak tamamladıkları süreçlerdir. Bütün zorluklara rağmen Türkiye'ye ulaşanlar için de, sosyal güvenlik imkanından mahrum olma, sosyal dışlanmaya muhatap olma ve ekonomik açıdan istismar edilme gibi, insan hayatını zorlaştıran hatta bir drama dönüştüren zorlukların söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Sosyal İlişkiler ve Entegrasyon

Her biri 6-7 yıl gibi bir süredir Türkiye'de yaşayan ve ne zaman ülkelerine dönecekleri hatta ülkelerine dönüp dönmeyecekleri bile belli olmayan Afgan-Özbeklerin, yaşadıkları bölgedeki halkla sosyal uyum ve entegrasyon durumlarının tespiti önemli görülmektedir. Kamuoyuna yansıyan haberlere bakıldığında Afgan uyrukluların Türkiye'de zaman zaman çeşitli sosyal sorunlara kaynaklık ettikleri, yaralama veya cinayet gibi kriminal olaylara karıştıkları görülmektedir (Cumhuriyet 2017; Hürriyet 2019; NTV 2021). Katılımcıların söylemleri ve gündelik yaşamları dikkate alındığında, örneklem grubunun ve yakın iletişimde buldukları Afgan uyrukluların münferit bazı olaylar dışında toplumda büyük çaplı uyumsuzluk ve çatışma sergilemedikleri anlaşılmaktadır. Devlet kurumlarının yasadışı göçmenlere ve sığınmacılara kucaklayıcı bir tavırla yaklaşması ve uyumu teşvik edici bir tarzda hareket etmesi, aynı zamanda Türk toplumunun önemli bir kesiminin bu türden göçmenlere ve sığınmacılara karşı yüksek kabul tutumu içinde olması uyumsuzluğu ve çatışmayı engelleyen

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

önemli bir sebep olarak görülebilir. Nitekim, katılımcıların ortak düşüncesine göre, bir iş yerinde çalışırken veya dışarıda dolaşırken güvenlik güçleriyle karşılaştıklarında herhangi bir sorun yaşamamaktadırlar ve hatta Afgan olduklarını söylediklerinde koruyucu bir tavıra muhatap olmaktadır. Ayrıca, restoran, market gibi müşteriyle doğrudan muhatap olunan işyerlerinde çalışanlar da müşterilerin kendilerine sempati ile baktıklarını ve iyi davrandıklarını söylemektedirler. Nitekim, müşteriyle doğrudan temas kurulabilen bu tür işyerlerinde çalışanların müşterilerden gelen bahşişlerle aylık maaşlarına ilave bir gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır.

Afgan-Özbeklerin buldukları bölgelerde sosyal hayata katılımlarında dikkat çekici nitelikte uyumsuzluk ve çatışma görülmemekle birlikte, mevcut durumlarının entegrasyon konusunda oldukça zayıf ve olumsuz olarak değerlendirilmesi mümkündür. Yasadışı göçmenlerin çalışma izninin olmaması, bazılarının işsiz olması ve bir meslek veya beceri sahibi olmadıkları için sosyal ilişkileri geliştirebilecekleri iş ortamlarında çalışmamaları entegrasyonu zorlaştıran sebeplerden sayılabilir. Özellikle yasadışı göçmenlerin veya sığınmacıların resmi statüsü konusundaki belirsizlikler de bu durumda etkili görünmektedir. Mesela; göçmenlere Türkiye'de kalıcı olmayı düşündürecek bir düzenlemenin veya vadin olmaması, göçmenlerin kendi ülkelerine geri dönmek üzere bir planlarının veya düşüncelerinin olmaması gibi durumlar, yerli halkla sosyal ilişkilerin düzenlenmesi konusunda belirleyici olmaktadır.

Yine Afgan-Özbeklerin, Türk toplumu ile yaşadıkları sosyal mesafe, Türk toplumu içinde arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinin yok denecek kadar zayıf olması ve bu tür ilişkilerinin kendi etnik gettoları ile sınırlı olması, Türklerle evlilik imkanları olmaması, sosyalleşmelerini önemli oranda ülkelerinde ve köken kültürleriyle tamamlamış olmaları, Avrupa'ya geçme planları ve Türkiye vatandaşı olma arzusunda olmayışları da entegrasyon bakımından olumsuz parametrelerdir. Esasında göç sosyolojisi açısından meseleye bakılacak olursa, entegrasyonu olumsuz etkileyen bu hususların çoğunlukla asimilasyoncu politikaların uygulanması sonucunda ortaya çıktığı görülür. Zira asimilasyon politikası, göçmenlerin köken kültürlerini koruma refleksi ile kendilerini ev sahibi toplum ve kültürün dışında tutmalarına neden olabilmektedir. Her ne kadar Türkiye'de asimilasyoncu bir politika söz konusu olmasa da göçmenler açısından bunun doğru anlaşılması zor olabilmektedir.

Afgan-Özbeklerin Türk toplumu ile ilişkileri açısından öne çıkan söylem ve tutumları apaçık bir izolasyonu tercih ettiklerini işaret etmektedir. Türkiye'deki Afgan-Özbeklerin izolasyonu tercih etmelerinin en önemli nedenleri arasında, yasadışı göç ağları yoluyla

Türkiye'ye ulaşmış olmaları sayılabilir. Ankara'ya göçen Afgan-Özbek Türklerinin neredeyse tamamı aynı göç ağlarını kullanarak bireysel göç gerçekleştirmiştir. Göç sonrası da yaşam alanlarını, birlikte yaşama, ortak hareket etme, aynı iş yerlerinde çalışma, toplu hareket etme şeklinde organize etmişlerdir. Bir anlamda, kendi aralarında dayanışma, sosyalleşme ve ihtiyaçlarını birlikte giderme durumu söz konusudur.

Örneklem grubunun Müslüman ve Hanefi mezhebinden olması, yaşadıkları bölgedeki yerel halkla aralarında dini açıdan ortak bir nokta oluşturmaktadır. Sosyal bütünleşme ve entegrasyona dinin etkisi dikkate alındığında, Afgan uyrukluların dini durumlarının yerel halkla daha samimi ilişkiler geliştirmelerine ve entegrasyona olumlu katkı yapması beklenebilir. Fakat gözlemlerimize göre, aynı din ve mezhebe mensup olmanın entegrasyona ve sosyal ilişkilere belirgin bir olumlu etkisi söz konusu değildir. Örneklem grubu, günlük dini ritüelleri yerine getirecek derecede dindar değildir. Bununla birlikte; yerel halkın dini gelenek ve hassasiyetlerine aykırı tutum ve davranış sergilememeleri, işverenler tarafından tercih edilmelerinde önemli ve olumlu bir kriter olarak görülmektedir.

Göçmenler genellikle, sosyo-ekonomik bakımdan hedef ülkenin alt sınıfında yer almaktadır. Böylece eğitim ve ekonomik düzey bakımından hâkim toplumun ortalama nüfusunun yaşam alanlarından uzak kalmaktadırlar (Somersan 2004: 154). Katılımcıların istihdam alanlarının, çalıştıkları iş ortamlarının ve aylık gelirlerinin, bu tespiti doğruladığı görülmektedir.

Katılımcıların tamamı Türkiye'ye göç nedenlerinin yoksulluk olduğunu ifade etmiştir. Ülkelerinde geçimlerini idame ettirecek iş bulamamaları ve yaşadıkları ekonomik zorluklar, onları farklı arayışlara yöneltmiş görünmektedir. Neden Türkiye'yi tercih ettikleri sorusuna verdikleri cevaplar, esasında uyumu önemsediklerini de göstermektedir. Katılımcıların ortak görüşlerine göre; Türkmen olmaları, aynı dine ve aynı mezhebe mensup olmaları, dillerin benzemesi ve benzeri sebepler kendilerini Türkiye'ye yakın hissetmelerinde etkili olmaktadır.

Katılımcılar yaşadıkları bölgede yerli halkın kendilerine son derece sıcak ve samimi davrandıklarını düşünmektedirler. Hatta birçok işverenin, Suriyelilerden ziyade Afganları tercih ettiklerini ifade etmektedirler. Buna rağmen bazı zamanlarda ön yargılarla karşılaştıklarını, bu ön yargılarda da bazı Afgan uyrukluların karıştıkları kriminal olayların etkili olduğunu düşünmektedirler. Bir katılımcının ifadesiyle; *'bazen insanlar, Afganistan'dan gelenlerin cinayet gibi suçlar işlediklerini söylüyorlar. Bu yüzden bizi işe almaktan korkanlar var (K6).*

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

Ayrımcılık ırkçılığın sonuçlarından biri kabul edilebilir. Ayrımcılık sürecinin başlangıç noktasını önyargılar oluşturmaktadır (Bilgin 1996: 125). Bir bakıma ayrımcılık önyargıların davranışa dönüşmesi ve dışarıda olduğu düşünülen bir grubun hâkim gruba yaklaşmasını engellemektir (Bilgin 1994: 172-173). Bu önyargıları besleyen olgu ise gruplara yönelik olarak oluşturulan stereo tiplerdir (Bilgin 1994: 183). Afganlar örneğinde ise, suça karışan bazı Afgan uyruklu kişilerle ilgili medyada yer alan haberlerin, Afgan-Özbekler hakkında bir stereo tip oluşturulmasına sebebiyet vermesidir. Bunun sonucunda iş bulma konusunda sıkıntılar yaşamaları söz konusu olmaktadır. Giddens’in da belirttiği gibi, “*Ayrımcılık başkalarına açık olan fırsatların bir grubun üyelerine kapatılması etkinliklerinde görülebilir*” (Giddens 2000: 227). Ayrımcılığın en açık sonuçlarından biri göçmenlerin iş başvurularında kendini göstermektedir.

Ayrımcılığa maruz kalan bireylerde aşağılık duygusu, mağdur olma psikolojisi, istenmeme kanısı ve saldırganlık görülebilmektedir. Ayrımcılık yapan tarafta ise, bir yandan suçluluk duygusu, diğer yandan düşmanlık hislerinin gelişmesine ve etik değerleri ihlal etme isteğine neden olabilmektedir (Bilgin 1996: 113).

Başarılı bir entegrasyon politikasından, göçmenlerin anavatanları ile bağlarını sürdürmeleri konusunda daha fazla imkân sağlaması beklenir (Faist 2003: 288). Zira hâkim toplumda, azınlıklardan etnik ve kültürel bağlarını koparmaları beklentisi yoksa göçmen anavatanı ile bağlarını cesaretle sürdürebilir. Bu açıdan katılımcılar Türkiye’ye yasadışı yollarla geldiklerinden dolayı ülkelerine geliş gidişleri söz konusu değildir. Memleketleriyle iletişimleri telefon ve internet üzerinden gerçekleşmektedir. Ailelerini uzun süredir görmemiş olmaları ve ne zaman göreceklerinin de belirsiz olması, yoğun yaşadıkları mağduriyet hissinde önemli bir etken olarak dikkat çekmektedir.

Entegrasyon sürecine giren farklı kültürlerin birbirlerine etkileri sonucu belli oranda sosyo-kültürel değişim gerçekleşir. Bu durum normal karşılanmalıdır. Entegrasyonun başarılı olabilmesi için, göçmenlerin kendi toplumlarıyla “*göbek bağlarını kesmeleri*” (Heckman 1997: 283) beklenmemelidir. Ancak tarafların kendi köken kültürlerinden tamamen vazgeçmesi söz konusu olmamakla birlikte, süreç genellikle hâkim kültürün göçmen kültürü üzerindeki etkisinin daha fazla olması şeklinde seyretmektedir. Nitekim katılımcılar Türk kültürünün birçok yönünü benimsediklerini ifade etmişlerdir. K10 durumu şöyle ifade etmiştir: “*ilk zamanlar bazı Türk yemeklerini yemiyordum mesela, şimdi beğenmediğim Türk yemeği yok. Hem yapabiliyorum hem de yiyorum*”.

SONUÇ

Araştırmada Türkiye'ye yasadışı yollarla göç etmiş olan Afgan uyruklu Özbeklerin sosyo-kültürel uyum açısından öne çıkan nitelikleri izolasyonu tercih etmeleri olmuştur. Göçmen tutumları arasından izolasyonu ağırlıklı bir şekilde tercih etmelerinde, kendilerini Türkiye'de "geçici" olarak konumlandırmalarının önemli bir etkisi görülmektedir. Böylece bu söylem üzerine bina ettikleri sosyal yaşamlarında, kendi kültürel gettolarına kapanmış ve anavatanlarıyla ve köken kültürleriyle bağlarını kuvvetli düzeyde sürdürmektedirler. Bu bağları sürdürme bir göç ağı yaratmış ve yeni göçmenler öncekilerin izini ve yöntemini takip ederek onlarla iletişim halinde göç zinciri oluşturmuştur.

Görüşmeye katılanlardan hiçbirinin Türkiye'ye yerleşme, Türkiye'den evlenme, Türkiye'de eğitim görme, mülk satın alma gibi hedeflere sahip olmaması, kendilerini hâkim toplumdaki izole etme tavırlarının önemli göstergelerindendir. Paradoksal bir şekilde geçici oluşları, Türkiye'ye yerleşme hedefine sahip olmayışları, bir yandan izolasyon ve gettolaşmalarını belirlerken, öte yandan aynı faktör, onların iş yerlerinde işverenleri ve müşterilerle uyumlu ve sorunsuz yaşamaları üzerinde de etkili olmuştur. Böylece uyum veya entegrasyon kavramının bir ucu asimilasyona kadar varabilen, diğer ucu ise izolasyona ulaşan esnek bir yelpazede kullanılagelmesi de anlaşılır olmaktadır.

Görüşmelerde, katılımcıların Türkiye'de geçici oluşları kendi durumlarını vasıflandırdıkları en önemli nitelik olarak öne çıkmıştır. Bu geçicilik halinin, beraberinde getirdiği kaygı ve belirsizlik endişesi düşünce ve tutumlarında açıkça gözlemlenmiştir.

Yine verilerin analizinden elde edilen önemli bir sonuç da, Afganların gelenek ve görenekler bakımından önemli farklılıkları olsa da, Türk toplumu ile aynı dine mensup olmaları nedeniyle dini hayatlarını yaşamalarında herhangi bir dışlanmaya, ayrımcılığa maruz kalmamalarından memnuniyet duymalarıdır. Etnik ve dini açıdan ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade etmektedirler. Ayrımcılığa uğradıkları bazı durumları da, her türlü benzerliğe rağmen, "yabancı uyruklu" ve Afganlı bireylerin karıştığı bazı suçların toplumda onlara karşı ön yargıya sebebiyet vermesiyle açıklamışlardır. Sınıfsal bakımdan dışlanma ve ayrımcılıklarla karşılaştıklarını ifade edenler de olmuştur. Onlara göre bunun nedeni çalıştıkları iş yerinde "en kötü" ve "en zor" işleri çok düşük ücretlerle yapmalarıdır. Bu durumda etnik aidiyetlerinden değil, sınıfsal durumlarından dolayı dışlandıkları algısına sahiptirler.

Özbekleri diğer göçmen gruplarından farklılaştıran önemli husus da Türk toplumu ile benzer, dil, din ve kültürel niteliklere sahip olmalarından dolayı, işveren tarafından öncelikli

Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler

tercih olarak görülmeleridir. Mesela, işverenler açısından Afgan-Özbekleri istihdam etmek, Suriyeli birini istihdam etmekten daha iyi görülmektedir. Böylece ev sahibi toplumun onları uyumlu bir grup olarak vasıflandırdığı anlaşılmaktadır.

Katılımcıların büyük çoğunluğu, Afganistan’dan gelen Özbek Türklerin çok küçük bir kısmının uyuşturucu ve kadın ticareti gibi uluslararası suçlara karıştıklarını ve bunları tasvip etmediklerini belirtirken, bu bireylerin kendilerinin de imajına zarar verdiğinden yakınmışlardır. Katılımcıların tamamına yakını topluluklarının uyumlu, hâkim topluma ve yasalarına saygılı olduklarını ifade etmişlerdir.

Katılımcıların çoğu iş yerlerinden ve Türkiye’den memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Sadece bir katılımcı patronunun iki aylık maaşını vermeyerek kendisini mağdur ettiğini ifade etmiştir. Ancak katılımcıların tamamı Türkiye’ye göç güzergâhında yani Afganistan İnan Türkiye arasında süregelen yolculuklarında, birtakım oluşumların, kendi ifadeleriyle “kaçak” olarak ülkeye girebilmeleri karşılığında yüklü miktarda para aldıklarını veya borçlandırıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum uluslararası düzensiz göçmen ağının bir başka boyutunu sergilemesi bakımından dikkate değer bir husustur. Zira buradan, dünyada gelir ve yaşam koşulları adaletsizliği olduğu sürece, bundan istifade edecek, diğer bir ifadeyle bu eşitsizliği ticarete dönüştürecek unsurların farklılaşan model ve yöntemlerle varlıklarını sürdürecekleri anlaşılmaktadır.

Türkiye’de çalışan Afgan göçmenlerin, Türkiye’deki diğer göçmen gruplardan farklı kılan bazı nitelikleri, entegrasyon yahut uyumlarını ölçme konusunda parametrelerin farklılaşmasında ana etken olmuştur. Göç türü bakımından düzensiz göçmen oluşları dışında, tekil erkek göçmen oluşları, kalabalık bir şekilde aynı mekânda ikamet etmeleri, kültürel bakımdan gettolaşmaları ve hedeflenen paraları biriktirdikten sonra ülkelerine dönme istekleri dikkate alındığında, Türkiye’den Avrupa’ya göçen ilk kuşak işgücü ile benzerlik arz etmekte oldukları gözlemlenmiştir.

Gözlemlerden elde edilen önemli bir veri de katılımcıların, köken kültürleri ile Türk kültürü arasındaki benzerlik noktalarının fazlalığı nedeniyle büyük oranda kültür şoku yaşamadıklarıdır.

Afgan uyruklu Özbeklerin Türkiye’de bilhassa toplumla fazla iletişime girmeden kültürel gettolarına çekilmiş halleri, ayrışmaya (segregasyon) tabi tutulmuş olabileceklerini düşündürebilir. Ancak ayrışma (segregasyon) genellikle çoğunluğun baskısı ile gerçekleşmekte olup, azınlık grupların kamusal alandan uzaklaştırılmasını ifade etmektedir. Görüşmelerde

Afganlar kamusal alanlardan uzaklaştırılmak suretiyle ayrışma (segregasyon) ile karşılaştıklarına dair herhangi bir olay anlatmamışlardır.

Katılımcılara herhangi bir ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıklarını sorduğumuzda, çoğu iş başvurularında yabancı oldukları için güvenilmez olarak düşünölmeleri ve ev kiralama aşamasında ayrımcılığa tabi olduklarını ifade etmişlerdir.

Netice itibariyle; Afganistan'dan Türkiye'ye yasadışı göçler, göçmenlerin göç süreçlerine dair çok boyutlu insanlık dramlarını yansıtan, uluslararası yasadışı göç organize eden şebekelere imkân sağlayan ve göçler sonrası da çeşitli mağduriyetleri beraberinde getiren önemli bir sosyal olaydır. Türkiye'de kayıt dışı ucuz işgücü istihdam etmek isteyen sektörler ve işletmeler mevcut durumdan istifade etseler ve hatta memnun olsalar bile hem göç sürecine hem de istihdama dair veriler ve Türkiye'de yerel halkın kamuoyuna yansıyan tutumları, yasadışı göçmenlerin veya Afganların durumunun ciddiyle dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye'deki Afganların bugünkü tablosu, birçok sosyal sorunu içinde barındırıyorsa, mevcut göç politikalarının söz konusu sorunları çözmeye yeterli olmadığı görölmekte ve çözüm için göç politikalarının yeniden gözden geçirilmesine ihtiyacı ön plana çıkarmaktadır.

KAYNAKÇA

- BBC. (2021, 25 Temmuz). Van'ın göçmenlerle büyüyen kimsesizler mezarlığı. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57960939> (Erişim 10.09.2021).
- Beaud, S., Noiriél, G. (2003). Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek, D. Fırat (Çev.), *Toplumbilim*, 17, 15-24.
- Bilgin, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayınları.
- Bilgin, N. (1996). *İnsan İlişkileri ve Kimlik*, İstanbul: Sistem Yayınları.
- BMMYK (1998). *Sığınma ve Mülteci Konularındaki Uluslararası Belgeler ve Hukuki Metinler*, Ankara: BMMYK Türkiye Temsilciliği.
- Cumhuriyet. (2017, 15 Mayıs). İstanbul'da olaylı gece: Bir kişi öldüröldü, Afgan ve Suriyeliler mahalleden kaçırıldı. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/istanbulda-olayli-gece-bir-kisi-olduruldu-afgan-ve-suriyeliler-mahalleden-kacirildi-740845> (Erişim: 12.11.2021).
- Deniz, O. (2011). "1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri", *TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 93-102 Ankara.
- DHA. (2020, 15 Temmuz). Van'daki kimsesizler mezarlığına yaklaşık 1,5 yılda 92 göçmen defnedildi. <https://www.dha.com.tr/yurt/vandaki-kimsesizler-mezarligina-yaklasik-15-yilda-92-gocmen-defnedildi/haber-1782185> (Erişim: 11.10.2021).
- Durkheim, E. (2014). *Toplumsal İşbölümü*, Ö. Ozankaya (Çev.), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 1, 16-27.

**Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan
Afgan-Özbek Türkler**

- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, A. Z. Gündoğan ve C. Nacar (Çev.), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Giddens, A. (2020). *Sosyoloji*, İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Göç İdaresi (2021a). İkamet İzinleri. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri> (Erişim: 15.10.2021).
- Göç İdaresi (2021b). Düzensiz Göç. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim: 11.10.2021).
- Göç İdaresi (2021c). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim: 29.10.2021).
- Göç İdaresi (2021d). Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> (Erişim: 12.11.2021).
- Göç İdaresi (2021e). Uluslararası Koruma. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Erişim: 26.11.2021).
- Göçmez, E. (2008). Afganistan'dan Gelen Göçmen Özbekler'in Sosyo-Kültürel ve Dini Hayatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma (Hatay İli Ovakent Beldesi Örneği), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günay, Ü. (1998). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güvenç, B. (1996). *İnsan ve Kültür*, 7. basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Heckman, F. (1997). Göçmenlerin Almanya'da Ulusal Kimliği ve Entegrasyonu (279-284), Türk-Alman Sempozyumu, Hamburg: KörberStiftung.
- Hürriyet. (2019, 2 Mayıs). Esenyurt'ta Afganistanlılar birbirine girdi: 2 ölü 1 yaralı. <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-esenyurta-afganistanlilar-birbirine-girdi-2-olu-1-yarali-41200727/1> (Erişim: 12.11.2021).
- IOM (2020). World Migration Report 2020. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Erişim: 13.11.2020).
- İçduygu, A., Biehl, K. (2012). Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi, A. İçduygu (Der.), *Kentler ve Göç Türkiye, İtalya, İspanya içinde* (9-72), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kale, B. (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri, M. M Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde* (153-169), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Karpat, K. (2015). Önsöz, M. M Erdoğan ve A. Kaya (Der.), *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler içinde* (XXIII-XL), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- NTV. (2021, 22 Temmuz). Büyüksen çifti cinayetinde gözaltına alınan Afgan çoban tutuklandı. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/buyuksen-cifti-cinayetinde-gozaltina-alinan-afgan-coban-adliyede,GordeZyRbEian1eIGentzg> (Erişim: 12.11.2021).
- Saray, M. (1992). Bedahşan, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Cilt. 5, 291-292), İstanbul.

- Schnapper, D. (2005). *Sosyoloji Düşüncesinde Öteki ile İlişki*, A. Sönmezay (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Şimşek, T. (2020). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Serüveni*, S. Barışık (Ed.), *Küreselleşen Dünyada Fırsat Eşitliği Arayışında Uluslararası Göç ve Türkiye'nin Suriye Deneyimi* içinde (261-276), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- UNHCR. (2018). UNHCR tarafından kayıt ve MSB. <https://help.unhcr.org/turkey/tr/information-for-non-syrians/registration-rsd-with-unhcr/> (Erişim 17.08.2021).
- UNHCR. (2019). UNHCR Türkiye İstatistikleri. <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri> (Erişim 12.10.2019).
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yaman, F. (2017). Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar, *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 91-109.
- Yaman, F. (2019). *Göç ve Toplum: Dünyada ve Türkiye'de Değişen Nüfus Hareketleri*, İstanbul: Ketebe Yayınları.

**Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan
Afgan-Özbek Türkler**
